

Hovanecz Fruzsina

A drámajáték mint léthermeneutikai tapasztalat Mikszáth Szegény Gélyi János lovai című novellájának dramatikus feldolgozása

Egy irodalmi mű tanításakor mindig az a legrelevánsabb kérdés, hogy mi teszi aktuálissá, miként léptethető dialógusba a kortárs, középiskolás befogadó világával. *Mikszáth Szegény Gélyi János lovai* című novellája, melyet néhány éve egy végzős, emelt szintű érettségire készülő csoporttal dolgoztam fel, egy párkapcsolati probléma középpontba állításával kapcsolódott a korosztályt érintő kérdések diszkurzusába. A tanórai interpretáció ismertetésével a dramatikus módszer összekapcsolására teszek kísérletet a hermeneutika alapfeltevéseivel.

Tanári munkám mottója, hogy az olvasás voltaképpen önértelmezés, a műalkotás létmódjának megértése által saját létünket értjük meg, a szöveggel történő párbeszéd során életünk kérdéseire kaphatunk adekvát válaszokat, mindennapi szituációkhoz sajátíthatunk el viselkedésmoделleket, problémáinkra találhatunk megoldási módokat. Ennek a háttere az a befogadás-központú szemlélet, mely szerint az olvasás olyan játék, melyben a szubjektumot a játékszabályok betartása arra sarkallja, hogy feledkezze meg saját akarata egy részéről, hogy aztán a játékból kilépve saját életére tudja vonatkoztatni az ott tapasztaltakat (*Gamader*, 1984).

A drámajáték¹ azért alkalmazható jól ebben az ontológiai természetű megértési folyamatban, mert kivételes lehetőséget nyújt a műalkotás világába való belépésre, a szereplői világok által közvetített tudatformák játékba hozására.

Ez a sajátosság némileg kapcsolódik *Gumbrecht* episztemiológiai rendszeréhez is (vö. *Gumbrecht*, 2010), aki a világhoz való viszony jelentésalapú módjai mellett a jelenlét fontosságát hangsúlyozza, szerinte ugyanis létezésünk teljes bonyolultságát e két dimenzió együttesen fedi le. Egy irodalmi szöveg dramatikus feldolgozása során történő megjelenítés, eljátszás, felolvasás olyan, a világ dologszerűségével, valóságvonatkozásával is számoló gondolkodásmód felé mutat, melyet a szerző az értelmezés, a világból való

---

¹ A drámapedagógia lényegében a színház és a dráma eszköztanára építve aktív részvételt kíván a játékosoktól. Lényege nem a produkció, hanem maga a folyamat, így néző nélkül is megvalósul, eléri a célját. (*Demeter Lázár*, 2008, 15. o.)

jelentéskinyerés kizárólagosságával szemben tart fontosnak meghatározni, kidolgozva ezzel az élményközpontú oktatás elméleti alapjait.

Ami egy drámapedagógiai óra felépítését illeti, fontos szerep jut a ráhangolódásnak (Kusper, 2021a és 2021b), nemcsak a játék közegének megteremtése, hanem az érzelmi bevonódás miatt is, viszont célszerű olyat választani, ami nem vesz sok időt igénybe. Ez lehet például a szoborjáték,² mely során a testünkkel meg kell formázni valamilyen érzelem, jelen esetben – hogy kapcsolódjon a szöveghez – a csalódás vagy a féltékenység szobrát.

Ezt követheti a főjáték, mely esetünkben három, egymást követő részből állt. A történet felolvasása közben az állóképek *technikát* alkalmaztuk, azaz a történet fordulópontjainál megszakítottuk a mesélést, és a választott tanulók megjelenítették a cselekményt. Ezután a szereplők mögé állt egy társuk, és megfogalmazta a nevükben a cselekményhez kapcsolódó érzéseiket, gondolataikat. Ez a *szinkronizáló technika* kiválóan alkalmas a kommunikációs készség és az empátia fejlesztésére is. Majd a *gondolatkövetés* módszerével közösen, immár nem valaki „helyett”, inkább külső nézőpontból reflektálva egészítettük ki az elhangzottakat.

Az óra következő szakaszában egy kiemelt jelentőségű szöveghelyet – a házaspár kihallgatásjelenetet követő párbeszédét – dolgoztuk fel a *belső hangok technikával* (Pethőné, 2012), vagyis miközben olvastuk a szöveget, az előre megjelölt helyeken megálltunk, és első személyben megfogalmaztuk a szereplő ki nem mondott gondolatait, érzéseit. A feldolgozás befejező szakaszához a *szakértői csoport* drámatechnikai eljárását hívtuk segítségül, amelyben egy korabeli értelmiségiekből, hozzáértőkből (a szöveg által kijelölt határok és lehetőségek alapján jelen esetben papból, orvosból, tanítóból, bábából és javasasszonyból) álló csoport beszélgetett a Gélyi Jánost és Vér Klárát alakító tanulóval. A fikció szerint a szakadék előtt zajlott ez a dialógus, azzal a céllal, hogy segítsünk rendezni a konfliktust, esetleg megakadályozni a tragédiát. A diákok ebben a fázisban mutatkoztak a legaktívabbnak, hiszen a befogadásnak ez a szakasza volt a legteremtőbb jellegű, mivel nemcsak kreativitást és saját gondolkodásmódjuk érvényesítését igényelte, hanem az elképzelt szituáció még egy mai párterápiára is emlékeztetett.

A levezető játék szerepe egy dramatikus órán mindig a mélyebb jelentésrétegek tudatosítása, az önálló befogadói élmény verbalizálása, ez lényegében a reflektálás szakaszának felel meg az olvasóközpontú modellben. Itt *A történet számomra azért érdekes, mert...* kezdetű mondat szubjektív beállítódástól függő befejezése volt a feladat.

A továbbiakban a feldolgozás, jelentésteremtés konkrét gyakorlatára fogok reflektálni. A már említett, órán felolvasott párbeszéd³ kiemelt jelentőségű szöveghely

² A dolgozatban említett módszerek többségével az Oktatási Hivatal által szervezett Drámajáték-vezetés című továbbképzésen találkoztam; Eger, Balassi Bálint Általános Iskola, 2019.

³ „Ki volt az az ördög nagyanyja? – kérdé a fiatal gazda féltrefásan.

– Vőnekiné, a templomsorról.

– Mit keres nálad az a boszorkány?

az értelemképzés szempontjából, a belső hangok technika segítségével érdekes módon elsősorban a beszélők szorongásai, félelmei artikulálódtak.

Látható, hogy János átvitt értelmű célzásai intrikát feltételeznek, a *boszorkányt* kerítőnő értelemben, a *kenyérdagasztást* pedig bajkeverésként használja. Szavait a megcsalástól, a nő hazudozásától és a megszegyenüléstől való erős félelme irányítja. Ezt a szorongást egyébként az elbeszélte tudata végig igazolja, ezzel csengenek össze a „féhér gyanúnak fekete ágyat bont”, valamint az „aminek teste nincs annak árnyékát lássa” (Mikszáth, 1975, 157. o.) megszemélyesítések, illetve a tájázásban a Gélyi szubjektív látását közvetítő, a kenderáztatót *gúnyos szemek*ként, a szakadékot pedig *koporsó*ként megjelenítő metaforák. A feleség az említett kifejezéseket a férjétől eltérő kódrendszer alapján értelmezi, a *boszorkányt* az öregség metaforájaként érti, a *kenyérdagasztást* pedig szó szerinti jelentésben. Ebből következhet, hogy nem tud arról, hogy férje kihallgatta a kerítőnővel való beszélgetését, a feldolgozás során mégis az asszonynak a férje – lélektanilag egyébként indokolt – gyanakvásától való félelme kapott erősebb nyomatékot.⁴

A szöveg mélyebb jelentésrétegeit tárták fel a feldúlt lelkiállapotú Gélyihez intézett kérdések is, melyek részben a férfi személyiségére („Megszállott, féltékeny típus vagy?”⁵), részben párkapcsolatuk alapjaira („Abból indulsz ki, hogy téged is megcsal, mert veled csalta meg az előző férjét? Esetleg kezdettől fogva nem bízta meg benne? Mit éltél át, amikor meghallottad, hogy meg akar csalni a feleséged?”) vonatkoztak. Ugyanakkor megjelentek a viselkedés elhibázottságára vonatkozó reflexiók is: „Arra nem gondoltál, hogy van ennél jobb megoldás, mint hogy lehajts egy szekérral? Gondolj legalább a lovakra! Miért nem akartad megbeszélni? Miért nem kérdezted meg konkrétan, amitől tartottál? Azt kérdezted, hogy élesztőt akart-e az asszony, ebből ő nem tudta, hogy gyanakszol!”

A válaszok alapján végül a férjet olyan karakterként határozták meg a „szakértők”, akit indulatai vezérelnek, és akinek a féltékenysége uralja tetteit. Egyfajta *birtoklási vágyat*⁶ „diagnosztizáltak” nála, nehezen szerezte meg a feleségét, tulajdonának tekinti,

---

– Egy kis élesztőt kért szegény.

– Hümm! Hát kenyeret dagaszt ökigyelme? ...No, de most már siess felkészülni, Klári! Mindjárt indulunk.” (Mikszáth, 1975, 158. o.)

⁴ A szereplői világok eltérő előfeltételeivel egy korábbi cikkemben foglalkoztam részletesebben. L. Hovancz Fruzsina, *Szereplői világok Mikszáth Kálmán Szegény Gélyi János lovai című novellájában*, Studia Litteraria (Normakövetés és normaszegés 19. századi elméletekben és műfajokban), Debrecen, 2005, 163–177.

⁵ A dolgozatban szereplő tartalmi vagy szó szerinti idézetek a Neumann János Gimnázium, Technikum és Kollégium 2020/2021-es tanév 12. h osztályos tanulóitól származnak.

⁶ A Gélyit alakító szereplő válasza konkrétan a következőképp hangzott: „Az már egy nagy harc volt, hogy vele össze tudjak kerülni, és nyilván nem szeretném, hogy ugorjon a következő mezőre, elveszítsem és egyedül maradjak. Megszereztem, meg akarom tartani, élve vagy halva.”

meg akarja tartani élve vagy halva. Kezdetől fogva nem bízott meg a feleségében, vele csalta meg a molnárt, gyanakvó volt. (Ezt támasztja alá a szövegben a „Hallotta ő már ezt a szelíd hangot ilyennek!” [157. o.] Gélyi tudatához kapcsolódó zaklatott felkiáltás is.)

A narrátori közlésben ugyan nagyobb hangsúlyt kap a férfi lelkiállapota, hangulatának megváltozása, az olvasó számára mégis érdekesebbek lehetnek a feleségnek a szövegbe impliciten kódolt belső motivációi, indítékai is, úgyhogy az említett technika segítségével ennek a megértését is megkíséreltük. Ehhez, mivel a szöveg eleve olyan olvasót feltételez, aki ismeri az előzményeket elbeszélő *A bágyi csoda* történetét, e belső intertextus szolgált alapul a különböző gondolkodásmódokat ütköztető dialógusban, melyben a következő kérdésekre kellett válaszolnia a Vér Klárit alakító résztvevőknek: „Miért fordult meg a fejedben a megcsalás? Tudod, hogy szörnyű bűn a házasságon kívüli szerelem? Beismered, hogy Jánossal annak idején megcsaltad az akkori férjed? Mit tehetett volna a férjed, hogy másképp lásd a helyzetet? Miért nem mondtad neki, mit szeretnél, azelőtt, hogy megcsaltad?

Miért van mindig szükséged a férjed mellett egy másik férfira? A molnárt Gélyivel csaltad meg, most meg Gélyit Csipke Sándorral. Ezek után meglepődtél a férjed indulatain? Ha egy párkapcsolatban úgy érzed, hogy nem megy jól, miért csalod meg, miért nem szakítasz? Miért nem vagy inkább azzal a férfival, aki veled foglalkozik?”

Válaszai alapján a kérdezők olyan személyiségként értékelik az asszonyt, aki magányos, a szerelemben mindig elhanyagoltnak érzi magát, a játékos annak is hangot adott, úgy érzi, a lovai fontosabbak Gélyi számára nála. (A narrátor reflektál ugyan arra, hogyan veszi át az asszony a lovak által betöltött helyet a férfi lelkében, erről a feleség nem tud.) A szakértők szerint abban hibázott, hogy nem beszélt erről a férjével. Ugyanakkor önértékelési problémával küzd, attól szorong, hogy őt fogják megcsalni, hogy nem elég értékes. Szerintük ennek az lehet a háttere, hogy nem érzi magát egyenrangúnak a férjével. Mindkét férfi szerelmére vágyik, mert egyiket sem érzi teljes értékűnek. Büntudata azért nincs, mert már máskor is elkövette ezt a bűnt, melynek az ismétlés nem fokozza a súlyosságát. (Itt fontos megjegyezni, hogy a feleség analizálása közben elrugaskodtunk a szoros szövegolvasástól, a diákok beleérző képessége jobban dominált a szöveg konkrét utalásainál. Persze a ravasz narrátori fogások befolyásolták azért a gondolatmenetet, hiszen meglátásuk összecseng az asszony falubeli megítélésével. Bár a narrátor eldöntetlenségben hagyja a Bágyi csodában a megcsalást, ők egyértelműen ezzel a lehetőséggel számolnak, ezt gondolják tovább.)

A dialógust záró háttérelmezés az a fázisa az interpretációnak, mely során saját életünkre is érvényes tapasztalatokat fogalmazhatunk meg, a másságtól való elhatárolódás által önmeghatározásunkhoz kerülhetünk közelebb. Az itt megjelenő megoldási javaslatokban létértelmezési módok fogalmazódnak meg: volt, aki a bosszú felől közelített, szerinte meg kellett volna szégyeníteni a falu előtt, leleplezni, nem talált volna soha

többet férjet magának, Gélyi pedig visszaszerezhetné volna a tekintélyét, ami eleve csorbát szenvedett miatta. Mások Klári csapodárságát kifogásolták, hogy nem vetett véget a kapcsolatnak, mielőtt mással kezdett találkozgatni. Mindannyian egyetértettek abban, hogy összességében a megfelelő kommunikáció hiánya vetett véget a kapcsolatnak és talán az életüknek is, mindketten azt várták, hogy párjuk ismerje fel vágyaikat anélkül, hogy megfogalmazták volna.⁷ Megmutatkozott az a generációs sajátosság is, hogy a fiatalok többnyire a válásban látják a megoldást, szerintük ezen a ponton már rendezhetetlen a konfliktus.

A levezető játékban, mint már említettem, arra a kérdésre kellett válaszolni, hogy miért érdekes számukra a történet. A résztvevők a következőkben határozták ezt meg: „Más szemszögből mutatja be a korabeli magyar paraszti életet. ... Váratlanul ér véget a cselekmény és ez is gondolkodásra sarkall. ... Megjeleníti az emberek szívében rejtőző bizalmatlanságot mások iránt. ... A lecsupaszított korkép időtállóan értelmezhető akár saját generációnk vívódásaiként is. ... Megjeleníti a mindennaposnak tűnő korabeli cselekmények lélektani hátterét, amelyek lényegében azonosak a maiakkal.”

A diákok reflexiói meggyőzően igazolják mind a Mikszáth-szöveg párbeszédképességét, mind a műben felvetett probléma kapcsolódását saját életünkhöz, korunkhoz. Persze ez a technika nem minden csoportnál működik egyformán, meg kell találni a csoport arculatához leginkább illő játékot. Az itt ismertetett elemzést emelt szintű, érett gondolkodású, drámajátékban gyakorlott csoporttal végeztem.

Felhasznált irodalom

Demeter Lázár Katalin (2008): *Játszó társ. Drámajátékok és kreativitás a fejlesztőpedagógiában*. Geobook Hungary Kiadó, Szentendre.

Gadamer, H-G. (1984): A műalkotás ontológiája és ennek hermeneutikai jelentősége.

A játék mint az ontológiai explikáció vezérfonala. In: Gadamer, H-G. (szerk.): *Igazság és módszer*. Gondolat, Budapest. 88–93.

Gumbrecht, H. U. (2010): Epifánia, jelenlétvé tétel, rámutatás. A művészet- és a humán tudományok jövője. In: Gumbrecht, H. U. (szerk.): *A jelenlét előállítása. Amit a jelentés nem közvetít*. Ráció Kiadó – Historia Literaria Alapítvány, Budapest. 77–107.

Hovanecz Fruzsina (2005): Szereplői világok Mikszáth Kálmán Szegény Gélyi János lovai című novellájában. *Studia Litteraria (Normakövetés és normaszegés 19. századi elméletekben és műfajokban)*. Debrecen. 163–177.

---

⁷ „Az alapvető férfi-nő ellentét jelent meg közöttünk. Mindketten elvártuk a másiktól, hogy olvasson a vágyainkból, nem értettük egymás nyelvét.” (A Gélyi Jánost alakító szereplő)

- Kusper Judit (2021a): A művészetek jelenlétének szerepei a tanórákon – Irodalom, drámapedagógia, kreatív írás. In: Magyar István és Patkósné Hatvani Anikó (szerk.): *Gyakorlati tanácsok a Komplex Alapprogram megvalósításához*. Líceum Kiadó, Eger. 205–231.
- Kusper Judit (2021b): A művészetalapú foglalkozások tervezése a délutáni foglalkozásokon. In: Magyar István és Patkósné Hatvani Anikó (szerk.): *Gyakorlati tanácsok a Komplex Alapprogram megvalósításához*. Líceum Kiadó, Eger. 231–238.
- Mikszáth Kálmán (1975): *A tót atyafiak, A jó palócok*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Pethőné Nagy Csilla (2012): *Irodalom 9–12. A tankönyvsorozat tanulási módszerei, technikái*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.